

Noodzakelijk gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op sportvelden met natuurgras

advies commissie bestaande uit:

Ernst Bos	Ernst Bos Advies
Maurice Evers	Lumbricus
Sjaak Groen	HAS Kennistransfer en Bedrijfsopleidingen
Casper Paulussen	NiB ScanPro
Gerard Schoenaker	De Grasexpert

10 januari 2020

Hoofdstuk 1: Aanleiding voor het advies

Het professioneel gebruik van gewasbeschermingsmiddelen buiten de landbouw is verboden. Voor een aantal situaties gelden (tijdelijke) uitzonderingen¹, zoals voor sportvelden met natuurgras. In de Green Deal over gewasbescherming op sportvelden² hebben deelnemende partijen afgesproken dat:

- a. met ingang van het jaar 2020 geen gewasbeschermingsmiddelen meer worden gebruikt op sportvelden behalve in die situaties waarin dat strikt noodzakelijk is;*
- b. beargumenteerde voorstellen worden gedaan voor die situaties waarin het gebruik van bepaalde gewasbeschermingsmiddelen vooralsnog noodzakelijk is;*
- (...)*

Uitgangspunt is dat op sportvelden met natuurgras een geïntegreerde gewasbescherming wordt toegepast, met als doel het voorkomen of minimaliseren van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

‘Geïntegreerde gewasbescherming’ is volgens een omschrijving uit een Europese richtlijn: de zorgvuldige afweging van alle beschikbare gewasbeschermingsmethoden, gevolgd door de integratie van passende maatregelen die de ontwikkeling van populaties van schadelijke organismen tegengaan, het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en andere vormen van interventie tot economisch en ecologisch verantwoorde niveaus beperkt houden en het risico voor de gezondheid van de mens en voor het milieu tot een minimum beperken. (...) (Artikel 3, zesde lid van richtlijn 2009/128/EG)

Geïntegreerde gewasbescherming ‘maakt gebruik van diverse technieken en methoden om ziekten, plagen en onkruiden te beheersen, waarmee de inzet van chemische middelen zoveel mogelijk beperkt wordt. Dit vereist het achtereenvolgens doorlopen van de volgende stappen: is preventie mogelijk, zijn er niet-chemische bestrijdingsmethoden (...) en mogelijkheden om emissies te verminderen.’ (Kabinetsnota Gezonde groei, Duurzame oogst; Kamerstuk 27858, nr. 147)

In enkele situaties is het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen voorlopig nog nodig. Die situaties zullen worden bepaald op basis van het oordeel (advies) van onafhankelijke deskundigen³ en rekening houdend met de voorstellen van de deelnemers aan de Green Deal. Het uitgangspunt van een geïntegreerde gewasbescherming en de uitzonderingssituaties worden verwerkt in de Regeling gewasbeschermingsmiddelen en biociden, die volgens planning met ingang van het beheerseizoen 2020 in werking treedt. Bij het vaststellen van de regeling wordt met het advies en de voorstellen rekening gehouden.

1.1 Aanvraag om advies

Als basis voor de aanvraag om advies zijn twee documenten opgesteld. De Golfalliantie heeft een precisering opgesteld, waarin de gewenste uitzonderingen voor golfterreinen gemotiveerd worden toegelicht. Voor de andere sportterreinen met natuurgras, waarop onder meer voetbal, rugby of korfbal worden beoefend, hebben de Vereniging Sport en Gemeenten, Cumela, Branchevereniging VHG en de Branchevereniging Sport en Cultuurtechniek eveneens zo'n document opgesteld. Beide documenten zijn als bijlagen achter dit advies gevoegd.

Vervolgens heeft het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat vijf onafhankelijke deskundigen gevraagd om een onafhankelijk oordeel (advies) over de noodzaak om op sportvelden nog gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken. Uitgangspunt voor het advies is -volgens de adviesaanvraag- dat sportvelden op een gebruikelijke, vakbekwame manier zijn aangelegd en ingericht en dat de terreinbeheerder de redelijke preventieve maatregelen uitvoert. Het advies

¹ Artikel 27b van het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden, uitgewerkt in paragraaf 8.2 van de Regeling gewasbeschermingsmiddelen en biociden

² Artikel 2 van de Green Deal Gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op sportvelden C-189, van 22 oktober 2015, Stcrt 2016, 14025

³ Brief aan de Tweede Kamer van 25 oktober 2019, Kamerstuk 27858, nr. 488

moest gaan over de noodzaak voor de Nederlandse sportsector 'in het algemeen', dus niet voor elk sportveld maar voor de sportsector beoordeeld, met vermelding van relevante aspecten zoals randvoorwaarden of aandachtspunten.

Vraag was vervolgens of het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen nog noodzakelijk is om een acceptabele -niet: maximale of perfecte- bespeelbaarheid van het natuurgras te behouden, zodat de sportbeoefening feitelijk voldoende mogelijk blijft. Anders geformuleerd: Is het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, gelet op uw kennis en praktijkervaring, nog noodzakelijk omdat preventieve of 'niet-chemische' maatregelen overduidelijk financieel onhaalbaar uitvallen of technisch onvoldoende toepasbaar (onvoldoende effectief) zijn.

1.2 Bijeenkomst 5 december 2019

Beide bovengenoemde documenten zijn in een bijeenkomst op 5 december besproken. Aanwezig waren de vijf onafhankelijke deskundigen, in alfabetische volgorde:

Ernst Bos	Ernst Bos Advies
Maurice Evers	Lumbricus
Sjaak Groen	HAS Kennistransfer en Bedrijfsopleidingen
Casper Paulussen	NiB ScanPro
Gerard Schoenaker	De Grasexpert

Als toehoorder was de heer Niels Dokkuma, werkzaam bij de Golfalliantie, aanwezig. Daarnaast waren drie ambtenaren van het ministerie aanwezig, voor begeleiding van de bespreking en voor de redactie van dit advies.

De vijf deskundigen hebben als commissie een gezamenlijk advies uitgebracht. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de inhoudelijke aspecten van het beheer van grassportvelden. Hoofdstuk 3 geeft een opsomming van algemene adviezen over het beheer van de sportterreinen. Daarna volgt in hoofdstuk 4 het advies over de onkruiden, ziekten en plagen waarvoor een beheer zonder gewasbeschermingsmiddelen nog onvoldoende uitvoerbaar is.

De commissie heeft dit advies voor de minister van Infrastructuur en Waterstaat met alle zorgvuldigheid opgesteld. De leden hebben zich in het advies gebaseerd op hun kennis en jarenlange ervaring in het beheer van sportvelden met natuurgras. De commissie of de individuele leden van de commissie zijn echter niet aansprakelijk voor schade, in welke vorm of mate dan ook, die samenhangt met dit advies.

Hoofdstuk 2: Inhoudelijke opmerkingen over het beheer van sportvelden

De Golfalliantie heeft een precisering opgesteld, waarin de gewenste uitzonderingen voor golfterreinen gemotiveerd worden toegelicht. Voor de andere sportvelden met natuurgras hebben de organisaties BSNC, VHG, Cumela en VSG eveneens zo'n document opgesteld. Beide documenten zijn als bijlagen achter dit advies gevoegd.

Naar aanleiding van beide documenten hebben leden van de commissie bespreeknotities opgesteld, ter voorbereiding van de bijeenkomst van 5 december 2019. Daarin wordt vooral ingegaan op een aantal inhoudelijke aspecten van het beheer van grassportvelden. Paragraaf 2.1 bestaat uit de bespreeknotitie 'Advies en beoordeling voorstellen gewasbeschermingsmiddelen', door De Grasexpert. Deze notitie geeft een beoordeling en beschrijft uitgebreid de context en is daarom integraal toegevoegd. In paragraaf 2.2 worden de -deels overlappende- opmerkingen en aandachtspunten van de andere deskundigen samengevat en aangevuld met opmerkingen die in de bijeenkomst van 5 december 2019 zijn gemaakt.

2.1 Bespreeknotitie 'Advies en beoordeling voorstellen gewasbeschermingsmiddelen'

2019-11-25

Beoordeling lijst met t

2.2. Opmerkingen over het beheer van sportvelden

In deze paragraaf worden achtereenvolgens de opmerkingen over onkruiden, insecten en schimmels weergegeven. De opmerkingen gelden algemeen, voor zowel golfterreinen als andere sportvelden met natuurgras, tenzij anders is aangegeven.

2.2.1 Onkruiden

Voor preventie tegen onkruid is het in de meeste gevallen van belang te investeren in een gesloten grasmat met dominantie van specifiek veredelde golf- en sportveldgrassen (met voldoende actieve (herstel)groei en zelfherstellend vermogen), een droog en relatief schraal oppervlak (bestaande uit enkele centimeters boven op de genormeerde top laag) in combinatie met een diepe beworteling van de grassen. Voordelen:

- De omstandigheden voor kieming en vestiging van grasveldonkruiden worden aanmerkelijk ongunstiger en de concurrentiekracht ten opzichte van de golf- en sportveldgrassen neemt sterk af.
- De overlevings- en verspreidingsmogelijkheden van ziekten worden beperkt.
- Een dergelijk sportveld is sporttechnisch gunstiger dan een vochtig, humeus of viltig oppervlak.

Verschraling kan bepaalde onkruiden op vochtige voedselrijke grond (madelief, boterbloem, ereprijs, witte klaver, paardenbloem, grote weegbree, varkensgras) terugdringen, maar andere onkruiden (biggenkruid, schapenzuring, Jacobskruiskruid e.a.) juist bevorderen.

Er dient voorzichtigheid betracht te worden in droogtegevoelige gebieden waar beregening tijdens droogte niet mogelijk is. In de plaats van onkruiden die gebaat zijn met vochtigere, rijkere omstandigheden, kunnen dan onkruiden komen die gedijen in een open mat en onder droge en/of schrale omstandigheden.

Door het sportveldonderhoud goed af te stemmen op de verschillende kiem-, groei- en bloeitijden van de gewenste en ongewenste grassen en onkruiden kunnen verschillende ongewenste soorten uit de grasmat worden geweerd, bij normaal gebruik van de velden. Dit staat wel op gespannen voet van de huidige praktijk aangaande speelseizoen en wedstrijdkalenders. Anderzijds dwingt klimaatverandering (grotere kans op hete en droge zomers) tot aanpassing van het onderhoud. Verschillende specifieke grasveldonkruiden worden eerder 'uit de grasmat gespeeld' dan de sportveldgrassen. Aanwezigheid van onkruiden tijdens de competitie duidt op (lokale) onderbespeling. Op overbespeelde velden of zones van velden komen onkruiden voornamelijk tot ontwikkeling als er sprake is van rust, voldoende vocht in de bovenste centimeters en een voor de onkruiden geschikte (hoge) voedingstoestand, warmte en licht. Vooral bij het onderhoud gedurende de zomerstop zijn de omstandigheden (bewerkt oppervlak, beschikbaarheid voeding, vocht door beregenen, rust) voor verspreiding van onkruiden zeer gunstig.

Afhankelijk van de Ausgangssituatie zijn er goede mogelijkheden voor onkruidbeheersing met drastisch minder gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Bij goed gebouwde en goed aangelegde velden, met een nu al voldoende maaifrequentie, is het extra onderhoud zeer beperkt. Het gaat dan meer om aanpassingen in de planning. Vanuit een achterstandssituatie zal daarentegen gedurende enkele jaren extra onderhoud nodig zijn. Dat kan tijdelijk extra inzet van arbeid en dus extra kosten vergen. De ervaring leert dat het steeds moeilijker is om vrijwilligers te krijgen. Daarnaast moet worden opgemerkt dat niet alle werkzaamheden nog zonder gebruik van fossiele brandstof kunnen worden uitgevoerd. Een beheer zonder gewasbeschermingsmiddelen leidt daarom tot een verschuiving van de milieubelasting, namelijk een relatief hogere uitstoot van fijnstof en CO₂.

Op golfterreinen worden in de greens onkruiden handmatig verwijderd, met uitzondering van *Trifolium* en *Sagina*. Grote aangetaste plekken kunnen worden uitgestoken. Het verdient aanbeveling een 'nursery green' in te richten waar vervangende, schone zoden gestoken kunnen worden om in de green te plaatsen. In de praktijk is dat echter niet altijd mogelijk.

2.2.2 Insecten

Engerlingen en Emelten kunnen zowel direct als indirect (door predatoren) desastreuze schade aan de grasmat veroorzaken. Voor de meeste soorten is effectieve bestrijding mogelijk met parasitaire aaltjes, voor zover een goed functionerende beregeningsinstallatie aanwezig is. Het vereist wel zorgvuldige monitoring vanaf de vliegperiode om op het juiste moment de bestrijding in gang te zetten, waarbij bovendien vaak geschikte omstandigheden moeten worden gecreëerd. Het effect van een preventieve aanpak met natuurlijke vijanden (zoals sluipwespen of dolkwespen) is niet te kwantificeren. In een relatief droge en schrale toplaag zitten engertingen dieper, buiten bereik van veel vogels. Zonder predatie veroorzaken ze, bij een diep wortelende grasmat, minder directe schade aan het gras.

Gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op grotere oppervlakten geeft risico's en/of schade voor bodemorganismen die van belang zijn voor de instandhouding van een gezonde toplaag. Bij lokale aantasting weegt het nadeel daarvan niet op tegen de kosten om delen van de grasmat te vervangen met graszoden.

2.2.3 Schimmels

Bij grassportvelden voor de breedtesport kunnen schimmelaantastingen grotendeels worden teruggevoerd op aanleg (kwaliteit toplaag), onderhoud (inclusief bemesting en beregening) en omgevingsmanagement (zoals schaduw en luwte, waar schimmels door een vochtiger microklimaat zich meer kunnen ontwikkelen). Schimmels kunnen in korte tijd een groot deel van de grasmat aantasten. In dit kader kunnen in het bijzonder Dollar Spot en *Fusarium* aantastingen op greens, fringe/collar en foregreen/apron worden genoemd. In een goed onderhouden, gezond sportgrasveld en een gezonde bodem leveren schimmels geen grote problemen op. Voor de breedtesport is er op dit moment geen reden voor een uitzondering, met uitzondering van stadionvelden (de 36 stadions voor betaald voetbal minus de kunstgrasvelden, waardoor er zo'n 18 overblijven). De omstandigheden voor schimmelontwikkeling zijn daar gunstiger dan op de gebruikelijke velden, vanwege relevante verschillen in licht en ventilatie (door aanwezigheid van tribunes) en omdat die velden relatief zwaar worden bemest en beregend. Vanwege de grote commerciële belangen worden hoge eisen gesteld aan de speelkwaliteit.

Problemen met schimmels kunnen voor een belangrijk deel worden voorkomen. Veel van de benodigde aanpassingen in regulier of groot onderhoud betekenen echter extra arbeid, vaak op piekmomenten (optimale omstandigheden voor werkzaamheden). Dat is het geval bij maatregelen zoals verhogen maaifrequentie om zodedichtheid te bevorderen, extra doorzaaironde voor meer dichtheid en gewenste grassen, frequenter inzet van fieldtopmaker, wiedegeen of verticuteren om vilt/staatgras te verwijderen en meer zand dressen om toplagen droger te krijgen. Afhankelijk van het huidige onderhoud kan, al of niet tijdelijk, extra arbeid en inzet van machines noodzakelijk zijn. In deze gevallen betekent dat hogere kosten.

Daarnaast wordt opgemerkt dat (nog) lang niet alle werkzaamheden zonder gebruik van fossiele brandstof kunnen worden uitgevoerd. Evenals bij de bestrijding van onkruid (paragraaf 2.2.1) geldt dat een beheer zonder gewasbeschermingsmiddelen leidt tot een verschuiving van de milieubelasting, namelijk een relatief hogere uitstoot van fijnstof en CO₂.

Gladde plekken ontstaan niet zozeer door schimmels, maar door andere oorzaken (humeus, vettig of viltig en vochtig oppervlak). Renovatie of vervanging van een sportveld gebeurt om sporttechnische redenen, niet vanwege de aanwezigheid van schimmels. Afsterven van gras door schimmels bevordert de gladheid, maar niet meer dan het laten liggen van nat maaisel.

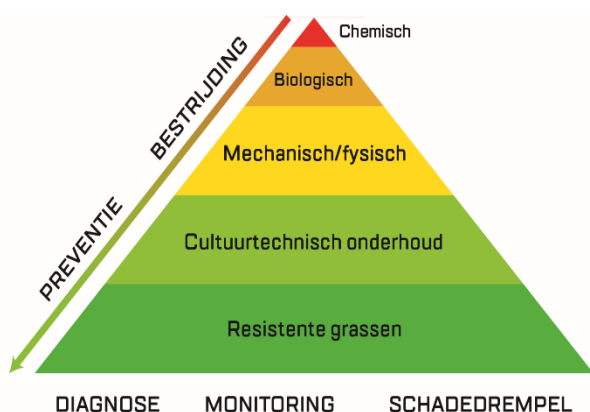
Chemisch bestrijden van schimmels is een relatief goedkope symptoombestrijding. Het is niet juist om de kosten voor vervanging van een voetbalveld á €50.000-60.000 enkel te relateren aan schimmelaantastingen. Verbetermaatregelen aan de toplaag, gericht op verkleinen van de kans op schimmelaantastingen, kunnen worden uitgevoerd voor bedragen tussen €5.000 en (in bijzondere

gevallen) €25.000. Zowel een toplaagverbetering als volledige renovatie of vervanging lost niet het probleem op van een ongunstige ligging en/of inadequaat onderhoud.

Hoofdstuk 3: Algemene adviezen

3.1. Introduceer schadedrempels

Het advies gaat alleen over het noodzakelijk gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en niet zozeer over de concrete invulling van een geïntegreerde gewasbescherming (bron tekening: website NGF.nl). Wel wijst de commissie op het belang van het hanteren van schadedrempels als onderdeel van een geïntegreerde gewasbescherming. Achtergrond van schadedrempels is dat bijvoorbeeld een enkel stuk onkruid, zoals weegbree, niet problematisch is voor de speelkwaliteit. Ingrijpen is pas nodig als een grens (schadedrempel) wordt overschreden. Een schadedrempel kan

zijn geformuleerd als een aantal planten (bijvoorbeeld 5 planten per vierkante meter, gedurende de maanden juni-augustus), of een percentage per oppervlakte-eenheid (2 of 3%) al dan niet aangevuld met een (beeld)kwaliteitscatalogus. Indien de schadedrempel wordt overschreden, wordt in eerste instantie ingegrepen met mechanische of fysieke maatregelen en alleen als laatste redmiddel met een gewasbeschermingsmiddel. Voor golfterreinen zijn dergelijke schadedrempels reeds geïntroduceerd en dat zou ook voor andere sportvelden moeten gebeuren.

3.2. Deel kennis en ervaring

Het onderhoud gericht op een hoogwaardige sporttechnische kwaliteit en preventie tegen onkruiden en ziekten kan nog worden verbeterd en hoeft niet duurder te zijn dan het huidige onderhoud. Mogelijkheden om dat te bereiken zijn:

- Investeer in mogelijkheden en bereidheid om het onderhoud anders te plannen en eerder/snel te anticiperen op ongewenste ontwikkelingen. Door afstemming van het beheer op de kiem-, groei- en bloeitijden van de grassen en onkruiden kunnen bij normaal gebruik van de velden meerdere ongewenste soorten uit de grasmat worden geweerd. Een gesloten en gezonde grasmat vroeg in het jaar voorkomt vestiging van onkruiden en verdraagt mechanische bewerkingen beter, als die later in het jaar nog noodzakelijk zijn.
- In de praktijk delen aannemers en andere terreinbeheerders hun kennis en expertise onvoldoende. Een relevante informatiebron voor terreinbeheerders is OnCourse Nederland, de online portal die is ontwikkeld om golfbaanbeheerders te stimuleren bewust om te gaan met natuur en milieu en maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Aanmelding staat daar voor clubs open (bron: www.ngf.nl/themas/duurzaam-beheer/geo-certificering)
- Wijzig contractvorm en contractduur. De verantwoordelijkheid voor het beheer wordt door sportterreineigenaren veelal ten onrechte volledig gelegd bij de aannemende groenbeheerder. Contracten worden vaak afgesloten voor een beperkte periode van 1-3 jaar of zelfs korter, voor golfterreinen vaak 5-7 jaar. Korte contractperiodes staan het investeren in duurzaamheid, het werken aan een ander beheer en het toepassen van innovaties in de weg. Gelet op de vraagstelling voor het advies wordt op dit aspect hier niet verder ingegaan.
- Zorg dat de wedstrijdkalender en de onderhoudskalender naadloos op elkaar aansluiten, in die zin dat het onderhoud optimaal plaatsvindt. De onderhoudskalender behoort bij de planning voorrang te hebben op de wedstrijdkalender.

3.3 Monitoren en evalueren

Het aantal toegestane middelen voor de sportvelden is beperkt. Recent is voor een aantal middelen de toelating vervallen. Aanbevolen wordt om een lijst op te stellen welke middelen per 1 januari 2020 nog zijn toegestaan. Daarnaast wordt een jaarlijkse monitoring en evaluatie van het gebruik van deze middelen aanbevolen, waarbij ook het resistentiemanagement een belangrijk aandachtspunt dient te zijn.

Overigens waren in december 2019, volgens de website van het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (verder: Ctgb), 77 gewasbeschermingsmiddelen toegelaten voor gebruik op sportvelden, op basis van 30 verschillende werkzame stoffen (bron: toelatingen.ctgb.nl/nl/authorisations). Het gaat om 46 herbiciden (11 werkzame stoffen), 19 insecticiden (9 werkzame stoffen), 9 fungiciden (8 werkzame stoffen) en 3 groeiregulatoren (2 werkzame stoffen). Er zijn voor gebruik op sportvelden nog geen laag risicomiddelen toegelaten.

Hoofdstuk 4: Advies

De commissie gaat er in haar advies van uit dat een deel van de terreinbeheerders, vooral van de 'andere sportvelden', in de praktijk nog onvoldoende op de hoogte is van de mogelijkheden van een beheer zonder gewasbeschermingsmiddelen. Wat betreft beheertechnische aspecten gaat de commissie ervan uit dat indien op golfvelden een beheer zonder gewasbeschermingsmiddelen mogelijk is, dat ook geldt voor de andere sportvelden, tenzij de omstandigheden daar echt anders zijn. Dat laatste is bijvoorbeeld het geval op stadionvelden, waar de inrichting rond het veld een grote invloed heeft op de beheermogelijkheden (vooral ventilatie en licht).

Voor alle uitzonderingen, maar voor die voor onkruiden in het bijzonder wordt geadviseerd in communicatie de lijn te volgen:

1. Inzet van de terreinbeheerder (bestuur en uitvoerder) moet zijn: geen gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Dat betekent: proactief/preventief handelen.
2. Ga bij het beheer van de sportvelden uit van een geïntegreerde gewasbescherming (IPM). Daarin spelen niet alleen aspecten zoals mestgift en beregning, maar ook aanpassing van de onderhoudsplanning, opleiding beheerder, hanteren schadedrempels, afbakening bevoegdheden bestuur-beheerder.
3. Tijdelijk gelden nog enkele uitzonderingen op het beginsel om geen gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken, als dat noodzakelijk is als laatste redmiddel tegen een bepaald probleem (onkruid, insect of schimmel).

4.1 Onkruiden

Als wordt uitgegaan van een goed, vakbekwaam beheer is het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen tegen onkruiden niet noodzakelijk, hoewel zelfs op velden die reeds vele jaren zonder gewasbeschermingsmiddelen worden beheerd incidenteel een gewasbeschermingsmiddel moet worden toegepast. Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen tegen onkruiden is ongewenst, omdat het de oorzaak van het probleem niet aanpakt (symptoombestrijding) en omdat het negatieve effecten heeft (kan hebben) voor het ecologisch evenwicht (weerbaarheid) in de bodem. In het advies wordt geen onderscheid gemaakt naar grondsoort, omdat veel sportvelden, in bepaalde mate, los van de oorspronkelijke ondergrond zijn opgebouwd.

Golfterreinen - onkruiden

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	green	fringe, collar	foregreen, apron	tees	fairways	maintained rough	golfrough
<i>Plantago spp.</i>	Weegbree	nee	20%					nee
<i>Veronica filiformis</i>	Draadereprijs							
<i>Veronica arvensis</i>	Veldereprijs							
<i>Taraxacum officinalis</i>	Paardenbloem							
<i>Bellis perennis</i>	Madeliefje							
<i>Trifolium spp.</i>	Klaver							

<i>Polygonum aviculare</i>	Varkensgras			
<i>Hypochaeris radicata</i>	Biggenkruid			
<i>Ranunculus repens</i>	Kruipende boterbloem			
<i>Stellaria media</i>	Vogelmuur			
<i>Cerastium fontanum</i>	Hoornbloem			
<i>Jacobaea vulgaris</i> subsp. <i>Vulgaris</i>	Jakobskruid			20%
<i>Rumex obtusifolius</i>	Ridderzuring	nee	nee	pleksgewijs met rugspuit
<i>Sagina procumbens</i>	Liggende vetmuur	20%	nee	nee
Growth regulator	grasgroeiremmers	nee	nee	nee

Andere sportvelden -onkruiden

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Wedstrijd- en trainingsvelden in stadions	Wedstrijd-, trainings- en bijvelden buiten stadions
<i>Plantago spp.</i>	Weegbree		
<i>Veronica filiformis</i>	Draadereprijs		
<i>Veronica arvensis</i>	Veldereprijs		
<i>Taraxacum officinalis</i>	Paardenbloem	nee	20%
<i>Bellis perennis</i>	Madeliefje		
<i>Trifolium spp.</i>	Klaver		
<i>Polygonum aviculare</i>	Varkensgras		
Growth regulator	grasgroeiremmers	nee	nee

Toelichting bij de tabellen:

- Voor nieuw ingezaaide (delen van) sportvelden geldt: jaar 1 geen bestrijding, jaar 2 of 3: eenmalig 100%, na die periode geldt de tabel. 'Nieuw ingezaaid' wil zeggen: het sportveld dat in het kader van renovatie of grootschalig onderhoud opnieuw wordt ingezaaid. Kleinschalig onderhoud in het doelgebied van een voetbalveld valt daar niet onder. Voor de (nieuw aangelegde) nursery greens geldt hetzelfde advies als voor nieuw ingezaaide sportvelden.

- Per jaar mogen één of meerdere van de uitgezonderde onkruiden op ten hoogste 20% van het uitgezonderde speloppervlak worden bestreden. Indien bijvoorbeeld de omvang van het uitgezonderde speloppervlak op een bepaald golfterrein in totaal 15 hectaren bedraagt, mogen de onkruiden op ten hoogste 3 hectaren (20% van 15 hectaren) worden bestreden. Voor schimmels (zie paragraaf 4.3) is dat oppervlak kleiner omdat een schimmel wel op het gehele speloppervlak (voor 100%) mag worden bestreden, maar het speloppervlak waarop het middel mag worden toegepast een veel kleinere omvang heeft (namelijk uitsluitend gebruik op green, fringe/collar en foregreen/apron).

De termen fringe en collar zijn als synoniem gebruikt, evenals de termen foregreen en apron.

- De tabel stelt hier alleen een maximum aan de toegediende hoeveelheid gewasbeschermingsmiddelen. Dat leidt niet tot een toename van administratieve verplichtingen, omdat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen toch al moet worden bijgehouden: "Professionele gebruikers van gewasbeschermingsmiddelen houden registers bij van de gewasbeschermingsmiddelen die zij gebruiken, met vermelding van de naam van het gebruikte gewasbeschermingsmiddel, het tijdstip en de dosis van de toepassing, alsook het gebied en het gewas waarop het gewasbeschermingsmiddel werd gebruikt, en bewaren die registers gedurende ten minste drie jaar (artikel 67, eerste lid van de Europese verordening 1107/2009). Voor aspecten als de frequentie van bestrijding of de dosering bevat de tabel geen advies; daarvoor wordt verwezen naar het toelatingsbesluit van het gewasbeschermingsmiddel.

- Voor beheerders is niet altijd duidelijk of biostimulantia en groeiregulatoren gewasbeschermingsmiddelen zijn. Het Ctgb beschouwt op zijn website groeiregulatoren wel, maar biostimulantia niet als gewasbeschermingsmiddelen. Een groeiregulator is een stof die in een lage concentratie de groei van planten stimuleert of remt, maar geen voedingsstof of biostimulant is. Biostimulanten zijn geen voedingsstoffen, maar ze stimuleren de natuurlijke voedingsprocessen

van planten. Ze helpen om voedingsstoffen efficiënter te gebruiken, de plant weerbaarder te maken of de beschikbaarheid van voedingsstoffen te vergroten.
(gebaseerd op <https://www.ctgb.nl/gewasbeschermingsmiddelen/vraag-en-antwoord/zijn-biostimulantia-en-groeiregulatoren-gewasbeschermingsmiddelen>)

- Onder 'wedstrijdvelen in stadions' wordt hier verstaan: de velden met natuurgras in de 36 stadions voor betaald voetbal.

4.2 Insecten

Voor een voldoende bestrijding van engerlingen is de inzet van gewasbeschermingsmiddelen nodig. Volgens de website van het Ctgb zijn op dit moment daarvoor echter geen gewasbeschermingsmiddelen toegelaten tot de Nederlandse markt. Desondanks wordt een uitzondering geadviseerd voor de (verschillende stadia van de) meikever en de junikever. Indien het Ctgb in de toekomst een middel toelaat, mag vanaf dat moment daarvan gebruik worden gemaakt.

Overigens worden tegen engerlingen -naast preventieve maatregelen- nematoden (aaltjes) ingezet. Volgens mededeling van het ministerie vallen deze niet onder de definitie van 'gewasbeschermingsmiddelen'. Voor de inzet van nematoden tegen emelten en engerlingen is een veldvochtige toplaag nodig. Dit is vanwege de situering van de terreinen niet altijd (voldoende) mogelijk of juist niet gewenst. Deze nematoden werken niet tegen de engerling van de meikever en de junikever. Een belangrijk probleem met emelten en engerlingen is dat zij worden gegeten door predatoren, zoals wilde zwijnen en vogels, die schade veroorzaken bij hun zoektocht naar dit voedsel. Een afrastering van de velden is kostbaar, voor vogels niet afdoende en ook niet altijd mogelijk vanwege openbare paden over de golfbaan.

Golfterreinen - insecten

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	green	fringe, collar	foregreen, apron	tees	fairways	maintained rough	golfrough
<i>Melolontha melolontha</i>	Meikever	20%						nee
<i>Amphimallon solstitialis</i>	Junikever							

Andere sportvelden - insecten

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Wedstrijdvelen in stadions	Wedstrijd-, trainings- en bijvelden buiten stadions
<i>Melolontha melolontha</i>	Meikever	nee	20%
<i>Amphimallon solstitialis</i>	Junikever		

Toelichting bij de tabellen:

- De meikever en de junikever mogen in elk stadium worden bestreden, van ei tot en met imago (volwassen kever).

4.3 Schimmels

De bestrijding van Dollarspot en Sneeuwschimmel is complex omdat die schimmels binnen een korte periode een groot effect hebben. Het resultaat is tijdelijk zolang de oorzaak van de schimmelaantasting niet is weggenomen. De schimmels blijven in de bodem aanwezig, maar manifesteren zich in bepaalde omstandigheden. Middelen werken vaak niet alleen specifiek op de ziekteverwekker, maar schakelen ook nuttige schimmels uit. Dit leidt gemakkelijk tot verstoring van het ecologische evenwicht in de bodem. Vanwege de beperkte beschikbaarheid aan schimmelbestrijdingsmiddelen is er kans op resistentie, waardoor het middel zijn effectiviteit verliest. In de praktijk is een tweede opeenvolgende bestrijding, als die volgens de gebruiksvoorschriften bij het middel is toegestaan, vaak niet nodig. Indien de schimmeldruk door langdurig ongunstige weersomstandigheden aanhoudt, kan een tweede bestrijding echter gerechtvaardigd zijn.

Voor wedstrijdvelen in stadions is *Pythium* toegevoegd. De schimmel komt voor op jong gras, en is een zwakteparasiet die vooral voorkomt op velden met een hoge dosering van mest, water en

graszaad en een onvoldoende ventilatie over het veld. Grey Leafspot is een aandachtspunt maar is niet opgenomen, omdat de schimmel (nog) niet in Nederland voorkomt.

Golfterreinen - schimmels

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	green	fringe, collar	foregreen, apron	tees	fairways	maintained rough	golfrough
<i>Clariireedia spp.</i> (vml. <i>Sclerotinia homoeocarpa</i>)	Dollarspot	100%	100%	100%	nee			
<i>Microdochium nivale</i> , <i>Fusarium nivale</i>	Sneeuwschimmel	100%	100%	100%				

Andere sportvelden - schimmels

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Wedstrijdelden in stadions	Wedstrijd-, trainings- en bijvelden buiten stadions
<i>Clariireedia spp.</i> (vml. <i>Sclerotinia homoeocarpa</i>)	Dollarspot	100%	nee
<i>Microdochium nivale</i> , <i>Fusarium nivale</i>	Sneeuwschimmel	100%	
<i>Pythium spp.</i>	Kieplantenziekte	100%	

Toelichting bij de tabellen:

- De naamgeving van Sneeuwschimmel is divers. Naast de genoemde wetenschappelijke namen worden ook wel *Monographella nivalis* en *Gerlachia nivalis* genoemd.

Bijlage 1:

Golfalliantie, 28 oktober 2019,

- Situaties op golfbanen waarbij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen vooralsnog noodzakelijk is.
- Toelichting op precisering van de bestaande uitzondering op het verbod op gebruik buiten de landbouw

Precisering voor Golf
richting pesticidevrij o

Toelichting
precisering Golfalliant

Bijlage 2:

BSNC, VHG, Cumela, VSG, 31 oktober 2019,

- Uitzonderingen op verbod op gewasbeschermingsmiddelen. Natuurgras sportterreinen (sportaccommodaties)

2019-10-31
Uitzonderingen op ve